

Eesti keele riigieksami eristus kiri 2012 (kavand)

1. Riigieksamite eesmärgid

Riigieksamite eesmärgid

- hinnata gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud õpitulemuste saavutatust;
- anda koolile ning õpetajatele võimalus hinnata oma õpilaste õpitulemusi üleriigilisel taustal;
- suunata gümnaasiumi riigieksamite sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- siduda järjestikuseid haridusastmeid ja -tasemeid;
- välishindamise tulemuste põhjal kavandada ja teha muudatusi riiklikus õppekavas, õppekirjanduses, õpetajate täienduskoolituses, suunata asjakohast arendustööd;
- ühitada gümnaasiumide lõpueksamid kõrgkoolide sisseastumiseksamitega.

2. Eesti keele riigieksami sihtrühm ja oodatavad õpitulemused

2.1. Eksami sihtrühm

Eksami sihtrühm on gümnaasiumide lõpetajad, kes on läbinud gümnaasiumi riikliku õppekava.

Eksami sooritajatena peetakse silmas ka täiskasvanute gümnaasiumide ning keskhari duse andvate kutseõppeasutuste lõpetajaid.

Eraldi rühma moodustavad gümnaasiumi lõpetanud õpilased, kes sooritavad eksami uuesti, et oma tulemust parandada.

Eesti keele riigieksamit korraldatakse nii munitsipaal-, riigi- kui ka erakoolide õpilastele.

2.2. Gümnaasiumi lõpetaja õpitulemused eesti keeles

Gümnaasiumi lõpetaja valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust:

- teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi;
- oskab ennast loovalt ja argumenteeritult väljendada;
- oskab loetut suhestada aja, koha ning teiste tekstidega;
- oskab loetu kohta oma mõtteid ja arvamusi avaldada;
- teab keele põhimõisteid, süsteemi ja eesti keele struktuurilisi iseärasusi;
- teab eri tekstide tunnuseid ja ülesehitusprintsipi;
- oskab leida, korrapdata ning kasutada teavet suuliste ja kirjalike tekstide koostamisel;
- teab emakeele sõnavara ja grammatikavahendite stiiliväärtust;
- oskab valida väljendusvahendeid vastavalt suhtlusolukorrale;
- oskab kasutada keelekäsiraamatuid tekstide koostamisel ja korrigeerimisel.

2.3. Õppekava üld- ja valdkonnapädevused

Riikliku õppekavaga taotletakse, et õpilastel kujuneksid gümnaasiumi lõpuks muu hulgas järgmised üld- ja valdkonnapädevused.

Üldpädevused:

- tegevuspädevus – suutlikkus näha probleeme ja neid lahendada;
- väärtuspädevus – suutlikkus tajuda oma seotust teiste inimestega, oma ja muude rahvaste kultuuriga, loodusega, inimese looduga, hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohalt;

- enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, mõtestada oma tegevusi ja käitumist ühiskonnas, kujundada end isiksusena.

Valdkonnapädevused:

- looduspädevus – suutlikkus orienteeruda elus- ja eluta looduse nähtustes, nendega seonduvates seaduspärasustes, loodusteaduslikes teadmistes ja mõtteviisides; loodushoidlik ellusuhtumine;
- sotsiaalne pädevus – suutlikkus orienteeruda ühiskonnaelus; tänapäeva ning mineviku ühiskondlike nähtuste ja arengute mõistmine, valmisolek toetada demokraatlikke muutusi ühiskonnas;
- refleksiooni- ja interaktsioonipädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast ja inimestevahelisi suhteid, valida sobivat käitumisviisi, lahendada inimsuhetes tekkivaid probleeme;
- kommunikatiivne pädevus – suutlikkus keele vahendusel mõista, talletada, edastada, vahetada, tõlgendada ja luua tekste; suutlikkus suhelda erinevates situatsioonides ning teemadel suulises ja kirjalikus vormis;
- tehnoloogiapädevus – suutlikkus mõista tehnoloogia arengust tingitud muutusi inimeste töö- ja eluviisis, toimida kaasaja kõrgtehnoloogilises maailmas, olla säästlik ressursside kasutaja;
- kultuuripädevus – suutlikkus orienteeruda kultuuris, kasutada kunstivahendeid loominguliseks eneseväljenduseks ja -teostuseks (vt „Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava” 872–873).

3. Eksami ülesehitus

3.1. Eesti keele riigieksami eesmärgid

Eesti keele riigieksamiga kontrollitakse, kuidas gümnaasiumi lõpetaja

- suudab lugeda, mõista, analüüsida, tõlgendada ja luua tekste;
- suudab loovalt ja kriitiliselt mõelda ning arutleda;
- oskab end kirjalikult väljendada;
- on omandanud eesti kirjakeele;
- teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära;
- on omandanud õppekava üld- ja valdkonnapädevused.

3.2. Eksamitöö väljatöötamine

Eksamikeskus tellib riigieksami ülesanded gümnaasiumide õpetajatelt ja kõrgkoolide õppejõududelt.

Eksamikeskuse juures töötab gümnaasiumide õpetajatest ning kõrgkoolide õppejõududest moodustatud riigieksamit ettevalmistav komisjon, mille volitused on kinnitanud Haridus- ja Teadusministeerium.

Nimetatud komisjon koostab tellitud ülesannetest, vajadusel neid arendades, täpsustades ja parandades, kaks eksamitööd – ühe põhi- ja teise lisaeksamiks.

Kõik eksamil kasutatavad ülesanded läbivad eeltestimise.

3.3. Eksamitöö vorm

Eesti keele riigieksam koosneb kahest osast ning sellega kontrollitakse õpilase tekstimõistmis- ja tekstiloomleoskust ehk funktsionaalset lugemis- ja kirjutamisoskust.

1. osa. Tekstimõistmine

Tekstimõistmise osa koosneb 4–6 kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstide komplektist, millest igaüks omakorda sisaldab 1–3 teksti. Alustekstide komplektid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, publitsistikat ning (populaar)teadust. Eksaminand valib ühe alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal 3–4 analüüsi- ja arutlemisoskust nõudvat ülesannet. Ülesanded eeldavad kuni 100-sõnalisi terviklikke vastuseid. Kogutulemusest moodustavad selle osa võimalikud punktid 40%. Aega on ülesannete lahendamiseks 120 minutit.

2. osa. Tekstiloomine

Tekstiloomine osa põhineb alustekstidel ja esitatud probleemil, millest lähtudes kirjutab eksaminand vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi). Kirjandi kirjutamisel võib õpilane valida ükskõik millise alustekstide komplekti juurde kuuluva tekstiloomine ülesande. Kirjand peab põhinema ette antud probleemil, alustekstide kasutamine selles ei ole kohustuslik. Eksaminand pealkirjastab ise oma kirjandi. Kogutulemusest moodustavad selle osa võimalikud punktid 60%. Aega on ülesande lahendamiseks 180 minutit.

Eesti keele riigieksami ülesehitus

Osad	Ülesanded	Lahendatavate ülesannete arv	Osa punktid	Kestus minutites
1. osa Tekstimõistmine 4–6 kõige rohkem 1000-sõnalist alustekstide komplekti, mis esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, publitsistikat ning (populaar)teadust.	Õpilane valib ühe alustekstide komplekti ning lahendab selle põhjal 3–4 analüüsi- ja arutlusoskust nõudvat ülesannet, mis eeldavad kuni 100-sõnalisi terviklikke vastuseid.	3–4	40	120
2. osa Tekstiloomine 4–6 alustekstide põhjal sõnastatud probleemi, mis käsitlevad inimest ja ühiskonda puudutavaid olulisi küsimusi.	Õpilane valib ühe alustekstide põhjal sõnastatud probleemi ning kirjutab selle põhjal vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva kirjandi, mille ka pealkirjastab.	1	60	180
		Kokku: 4–5	100	300

3.4. Eksamitöö aeg

Eksami toimumise kuupäeva kinnitab haridus- ja teadusminister vastava määrusega.

Eksami ametlik algus on kell 10.00.

Eksam kestab 300 minutit.

Eksami aega hakatakse arvestama hetkest, kui kõik õpilased on saanud kätte eksamitöö ja eksamikomisjoni esimees annab märku töö alustamiseks.

Eksamiks ette nähtud aega ei tohi ületada.

Eksamil ei ole vaheaegu.

3.5. Eksamitöö vormistamine

Eksamitöö on kirjalik.

Eksami alguses saab õpilane eksamiülesannete vihiku ja eraldi lehed eksamitöö 1. ja 2. osa lahendamiseks.

Õpilane alustab eksamitöö lahendamist tiitellehe nõuetekohase ja korrektse täitmisega.

Eksamitöö päisesse kirjutab õpilane oma koodi ning valitud ülesande numbri.

Eksamitöö kirjutatakse sinise või musta tindi- või pastapliiatsiga.

Eksamitööd ei tohi kirjutada pliiatsiga ega kasutada puhtandis paranduste tegemisel korrektuurilinti või -pliiatsit.

Õpilase käekiri peab olema loetav, eksamitöö vormistus korrektne. Käekirja tõttu ebaselged kohad tõlgendatakse vigadena.

3.6. Abivahendid

Enne eksami algust saab iga õpilane eksami korda tutvustava meelespea.

Õpilasel on lubatud eesti keele riigieksamil kasutada õigekeelsussõnaraamatut, mille olemasolu eksamiruumis tagab kool. Muud abivahendid ei ole lubatud.

4. Eksami hindamine

4.1. Hindamiskomisjon

Eesti keele riigieksamit hindab gümnaasiumide õpetajatest ning kõrgkoolide õppejõududest koosnev riiklik komisjon. Riikliku hindamiskomisjoni koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister oma käskkirjaga. Hindamiskomisjoni moodustamisel on arvestatud, et seal oleks esindajaid kõigist maakondadest.

Hindamiskomisjoni suurus sõltub eksaminandide arvust ja hindamiseks ette nähtud ajast, mis võib olla aastati erinev.

Eesti keele riigieksami 1. osa (tekstimõistmine) hindab riiklik komisjon hindamisjuhendi ja -võtme põhjal. Eksami 1. osa hinnatakse üks kord.

2. osa (tekstiloomine) hindab kaks teineteisest sõltumatut hindajat hindamisjuhendi põhjal. Esimene hindamine toimub õpilase koolis tema eesti keele õpetaja poolt. Teine ning vajadusel kolmas hindamine toimub riikliku komisjoni poolt.

Eesti keele riigieksami hindamine on anonüümne, st riiklik hindaja ei tea hinnatava nime ega õppeasutust. Samuti ei tea hindaja, kes on eksamitöö esimene või kolmas hindaja.

4.2. Tekstimõistmise hindamine

Eksami 1. osa (tekstimõistmise ülesandeid) hinnatakse hindamisjuhendi ja -võtme põhjal. Hindamisjuhend ja -võti töötatakse välja eraldi iga eksami tarbeks ning selles on näidatud, mille eest ning kui palju punkte eksaminand saab.

4.2.1. Hindamisjuhend

Punktid	Punktid	Punktid	Punktid	Hindamiskriteeriumid
20–17	15–13	10–9	5	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut suurepäraselt. Käsitus vastab teemale/probleemile, sisaldab detailset ja põhjalikku analüüsi, adekvaatseid järeldusi ja/või hinnanguid, on üldistusjõuline. Mõtted on esitatud selgelt ning veenvalt. Vastuse ülesehitus on loogiline ja terviklik. Õpilane tunneb vajalikke termineid ja sõnavara ning oskab neid kasutada. Vastuses võib olla mõni õigekirjaviga.
16–13	12–10	8–7	4	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut täielikult. Käsitus vastab teemale ja/või probleemile, sisaldab analüüsi, järeldusi ja/või hinnanguid. Mõtted on esitatud keeleliselt selgelt. Vastuse ülesehitus on loogiline. Õpilane tunneb vajalikke termineid ja sõnavara ning oskab neid kasutada. Vastuses võib olla mõni õigekirjaviga.
12–9	9–7	6–5	3	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut selle põhiaspektides. Käsitus on teema- ja/või probleemikohane, kuid ühekülgne, argumentatsioon on napp või väheveenev. Vastuse ülesehituses võib esineda üksikuid vastuolusid. Vastuses võib olla õigekirjavigu ning üksikuid vigu terminite kasutamisel.
8–5	6–4	4–3	2	Vastusest selgub, et loetu mõistmine on pealiskaudne. Käsitus on laialivalgus, mõtted on kohati ebaselged, esineb sisulisi küsitavusi. Ülesande seisukohast olulist teavet ning järeldusi/hinnanguid on vähe või need ei puuduta probleemi keskseid aspekte. Vastuse ülesehituses on vastuolud. Vastuses võib olla õigekirjavigu ning vigu terminite kasutamisel.
4–1	3–1	2–1	1	Vastusest selgub, et õpilase lugemisoskuses ja loetu mõistmises on tõsiseid puudusi. Vastus on lünklik või on suurem osa ülesandest lahendamata. Järeldused puuduvad või rajanevad meelevaldsetel seisukohtadel. Vastuse ülesehitus on ebalooiline. Õpilane ei valda vajalikke termineid, vastuses on palju õigekirjavigu.
0	0	0	0	Vastusest selgub, et õpilane ei ole loetud teksti mõistnud. Ülesandest on valesti aru saadud või see on lahendamata.

4.3. Tekstilooma hindamine

Eksami 2. osa (tekstilooma ülesannet) hinnatakse hindamisjuhendi põhjal, mis oma põhiolemuses ei muutu igal aastal. Eksamit ettevalmistaval komisjonil on õigus kirjandi hindamisjuhendit arendada ja täpsustada vastavalt praktilises hindamises tekkinud probleemidele või eksamikorralduses toimunud muutustele.

4.3.1. Hinde kriteeriumid

Tekstilooma (kirjandi) hindamisel arvestatakse järgmisi kriteeriume:

- 1) kirjandi põhinemine ette antud probleemil;
- 2) probleemi(de) avamine ja analüüs;
- 3) põhjendamis- ja järeldamisoskus;
- 4) oskus kasutada teadmisi ning esitada teemakohaseid näiteid;
- 5) teksti üldistusjõud;
- 6) teksti isikupära;
- 7) teksti ülesehitus ja pealkirjastamine;
- 8) teksti sidusus;
- 9) lausestuse selgus ja loogilisus;
- 10) sõnavara ja stiil;
- 11) õigekeelsus ja interpunktsioon;
- 12) töö välimus.

Nimetatud kriteeriumid on hindamisjuhendis jagatud nelja hinnatava aspekti vahel: sisu, õigekiri, sõnavara/stiil, vorm/ülesehitus.

Iga aspekti puhul hinnatakse selle vastavust kuuele tasemele, mis on väljendatud nii numbriliselt kui ka sõnaliselt:

- 5 – suurepärase;
- 4 – väga hea;
- 3 – hea;
- 2 – rahuldav;
- 1 – nõrk;
- 0 – puudulik ehk mitterahuldav.

Iga aspekti osatähtsus lõpptulemuses määratakse teguriga: sisu punktid korrutatakse 5; õigekiri 4; sõnavara/stiil 2; ülesehitus/vorm 1ga. Tegurite eesmärk on määrata aspektide osakaal lõpptulemuses. Tegureid muutes on võimalik üht või teist aspekti rohkem või vähem tähtsustada.

4.3.2. Hindeskaala

Tekstilooma (kirjandi) eest on võimalik saada maksimaalselt 60 punkti. Võimalik miinimumtulemus on 0 punkti.

Kirjandis hinnatakse eraldi sisu, õigekirja, stiili ja vormi. Hindajad panevad kirjandi igale aspektile hinde 5 (suurepärase) kuni 0 (puudulik).

Igat kirjandit hindab kaks hindajat. Kui kahe hindaja pandud punktide vahe on suurem kui 15, läheb eksamitöö kolmandale hindamisele. Sel juhul kujuneb lõplik tulemus kolmanda hindaja ja temale punktidele lähemal seisva hindaja punktidest.

Eksamitöö lõpptulemuse saab õpilane kahe hindaja antud punktide aritmeetilise keskmisena. Lõpptulemus ümardatakse õpilase kasuks. Näiteks, kui kahe hindaja tulemuste keskmine on 54,5 punkti, siis on eksaminandi lõpptulemus 55 punkti.

4.3.3. Vigade märkimine ja kokkuarvestamine

Eksamitöös märgitakse vigu järgmiselt:

- | – ortograafiaviga; vormiviga; ühildumis- ja sõltuvusviga;
- ∨ – interpunktsiooniviga;
- § – lausestus-, sõnakasutus- või stiiliviga;
- ? – küsitavus, faktiviga;
- √ – sõna või lauseosa puudub;
- ┌ – taandrida.

4.3.4. Vigade kaal

Kõik vead on täisvead.

Üheks veaks arvestatakse samas sõnas, morfoloogilises vormis või lausetarindis korduvad vead, samuti lause lõpumärgi korduv ärajätmine.
Hinnatakse vaid eksamitöö puhtandit, eeltöid kirjandi hindamisel ei arvestata.

4.3.5. Hindamisjuhend

Tüüpilise soorituse kirjeldust igal hinnataval tasemel näitab järgnev tabel

Sisu (Tulemus korrutatakse teguriga 5)		Õigekiri (Tegur 4)	Sõnavara/stiil (Tegur 2)		Vorm/ülesehitus (Tegur 1)		
5 S U U R E P Ä R A N E	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Tekstist ilmneb kirjutaja üldistusvõime. - Kirjutaja oskab väga hästi analüüsida ja argumenteerida.	5	0–2 õige- kirja- viga	5	- Teksti sõnastus on selge, ladus, täpne ja isikupärane. - Sõnavara on rikkalik. - Tekstis on mõni kergem stiiliviga.	5	- Tekst on ülesehituselt sisulis-vormiline tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on loogiline ja täpne. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
4 V Ä G A H E A	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Kirjutaja oskab hästi analüüsida ja argumenteerida.	4	3–4 õige- kirja- viga	4	- Teksti sõnastus on selge ja ladus. - Sõnavara on mitmekülgne. - Tekstis on mõni kergem stiiliviga.	4	- Tekst on ülesehituselt tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on üldiselt loogiline. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
3 H E A	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on piisav. - Kirjutaja oskab analüüsida ja argumenteerida. - Väiteid ei ole alati piisavalt põhjendatud.	3	5–6 õige- kirja- viga	3	- Teksti sõnastus on üldiselt ladus, kuid kohati konarlik ja ühekülgne. - Sõnavara on piisav. - Tekstis on paar kergemat ja raskemat stiiliviga.	3	- Tekst on ülesehituselt tervik, kuid esineb vigu teksti liigendamisel lõikudeks (nt teksti lõikude proportsioonid ei ole alati põhjendatud jms). - Tekst on sidus. - Teksti vormistus on üldiselt korrektne.
2 R A H U L D A V	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on pealiskaudne. - Kirjutaja suudab analüüsida, kuid analüüs on pinnaline ning argumentatsioon on väheveenev. - Esineb üksikuid faktivigu. - Näited on liiga pikad või neid on liiga palju.	2	7–8 õige- kirja- viga	2	- Teksti sõnastus on konarlik ja ühekülgne, kuid arusaadav. - Tekst on üldsõnaline. - Tekstis on palju kergeid ning mõned rasked stiilivead.	2	- Teksti ülesehituses on vastuolud (nt alguse venitatus, välja arendamata või liiga pikk lõpetus, mitmekordne algus või lõpetus jms). - Lõikudevaheline sidusus on kohati nõrk. - Teksti vormistuses on puudujääke.
1 N Õ R K	- Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile üldjoontes. - Tekst on jutustav-arutlev. - Probleemikäsitus on lünklik. - Analüüs on puudulik, jutustamine domineerib analüüsi ja argumentatsiooni üle. - Esineb küsitavusi ja faktivigu. - Näited ei ole teemaga piisavalt seotud.	1	9–10 õige- kirja- viga	1	- Teksti sõnastus on algeline ning kohati raskesti mõistetav. - Sõnavara on piiratud. - Tekstis on palju raskeid stiilivigu.	1	- Teksti ülesehitus on ebaloogiline (nt teksti algus ja lõpetus on käsitletava probleemiga nõrgalt seotud, teksti mõni osa ei täida sellele pandud ülesandeid jms). - Tekst ei ole kohati sidus. - Teksti vormistuses on puudujääke.
0 P U U D U L I K	- Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile vaid osaliselt, st suurem osa mõttearendusest ei põhine ette antud probleemil. - Tekst on lühem kui 200 sõna.	0	11 või enam õige- kirja- viga	0	- Tekst on tühisõnaline ning raskesti mõistetav. - Stiil ei sobi käsitletava probleemiga. - Tekstis on 10 või enam stiiliviga.	0	- Tekst ei ole ülesehituselt tervik (nt teksti mõni osa (pealkiri, sissejuhatas, arendus, lõpetus) puudub). - Tekst ei ole sidus. - Teksti vormistuses on suuri puudujääke.
Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes esitatud probleemil.							

4.3.6. Vaegkirjutaja eksamitöö hindamisest

Vaegkirjutaja lahendatud tekstimõistmise ülesandeid (eksami 1. osa) hinnatakse üldistel alustel.

Tekstiloomel (eksami 2. osa) hindamiskriteeriumid ja nõuded on kõigile õpilastele samad.

Vaegkirjutaja lühikirjandi sisu, sõnavara/stiili ning vormi/ülesehitust hinnatakse üldistel alustel.

Vaegkirjutaja lühikirjandi õigekirja hinnatakse diferentseeritult, arvestades vaid düsgraafiasse mittetulenevaid vigu.

Vigadeks ei loeta ning eksamitöö servale ei märgita eksimusi

- pika täishääliku (nt **koli** taga *pro kooli* taga);
- ülipika täishääliku (nt vaatas **male** *pro* vaatas **maale**);
- pika suluta kaashääliku (nt lõi **kana** ära *pro* lõi **kanna** ära);
- ülipika suluta kaashääliku (nt läks **lina** *pro* läks **linna**);
- lühikese sulghääliku (nt **tupa** *pro tuba*, **tulep** *pro tuleb*);
- pika sulghääliku (nt **kukked** *pro kuked*, **olematta** *pro olemata*);
- ülipika sulghääliku (nt **koti** *pro kotti*, **kõikki** *pro kõiki*) kirjutamisel.

Vaegkirjutaja lühikirjandi hindamisel kirjutatakse hindamisprotokolli märkus „Düsgraafia, hinnatud diferentseeritult”.

Riigieksamitunnistusele märgitakse tulemus täiendavate kommentaarideta.

4.3.7. Eksamilt kõrvaldamine

Õpilane, kes kasutab eksamil ebaausaid võtteid või lubamatuid abivahendeid, kõrvaldatakse eksamilt ning tema eksamitööd ei hinnata. Õpilasel on õigus eksam uuesti sooritada järgmisel õppeaastal.

4.3.8. Hindepiir

Kõigi riigieksamite, sh eesti keele riigieksami hindepiir on 20 punkti. Neil, kes eksamikünnist ei ületa, s.t saavad riigieksamil vähem kui 20 punkti, on võimalik sooritada eksam uuesti järgmisel õppeaastal.

4.4. Eksamitulemuste teatamine ja vaidlustamine

Eksamikeskus väljastab eksaminandidele riigieksamitunnistused igal aastal 20. juunil.

Kui eksaminand ei ole eesti keele riigieksami tulemusega nõus, siis on tal õigus esitada Haridus- ja Teadusministeeriumi apellatsioonikomisjonile 5 tööpäeva jooksul pärast eksamitulemuste väljastamist apellatsioon, mille alusel kontrollitakse tema eksamitöö hindamise vastavust hindamisjuhendile.

Apellatsioonikomisjonil on õigus jätta eksamitöö tulemus muutmata, seda tõsta või langetada.

4.5. Eksami korraldamine

Eksami viib läbi Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, kes tagab eksamitöö sisulise ja vormilise ettevalmistuse, eksami korralduse ning eksamitöö hindamise.

LISA 1. Näidisülesanded

Ilukirjandus (proosa)

Ülesanded

I. Loe läbi katkendid Andrus Kivirähi romaanist „Mees, kes teadis ussisõnu“ (2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Analüüsi ja võrdle Leemeti isa ja onu Vootele väärtushinnanguid. Kinnita oma väiteid tekstinäidetega. (15 punkti)
2. Selgita teksti põhjal mõistet „ussisõnad“. Nimeta vähemalt 4 põhjust, miks hakkas ussisõnade kasutamise oskus vähenema. (15 punkti)
3. Selgita, missugust inimest tahtis isa Leemetist kasvatada. Millele ta poja kasvatamisel toetus? (10 punkti)

II. Kasvatusteadlane Peeter Pöld on 1933. aastal väitnud, et eestlaste häda on traditsioonide puudus, st kommete, harjunud viiside puudumine, mis annaksid stabiilsuse. Traditsioonides peitub vaim, mis paistab silma vanades haritud maades. Traditsioone järgides saab inimene ohutult üles kasvada, nad kaitsevad teda nii kaua, kuni tuleb taipamine. Välises vormis – traditsioonis, tavas, kombes – on sisemine sõnum, mida me kohe ei peagi oskama lugeda. Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid uuenduste ja traditsioonide vahekorda Eesti ühiskonnas. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Mees, kes teadis ussisõnu

(Katkendid)

Andrus Kivirähk

2.

Tegelikult sündisin ma külas, mitte metsas. Minu isa oli see, kes otsustas külla kolida. Kõik ju kolisid, või peaaegu kõik, ja minu vanemad olid ühed viimaste hulgas. Küllap ema pärast, sest temale ei meeldinud külaelu, teda ei huvitanud viljakasvatus ning ta ei söönud iialgi leiba.

„See on solk,“ ütles ta mulle alati. „Tead, Leemet, mina ei usu, et see üldse kellelegi maitseb. Lihtsalt üks eputamine on see leivasöömine. Tahetakse kole peened välja näha ja võõramaalaste moodi elada. Hea küpse põdrakints on hoopis teine asi. Tule aga tule nüüd sööma, kallis laps! Kelle jaoks ma need kintsud siis küpsetasin?“

Isa oli ilmselt teist meelt. Tema tahtis olla uue aja inimene ja uue aja inimene pidi elama külas /.../ Ta pidi kasvatama rukist, töötama terve suve nagu mingi räpane sipelgas, selleks et saaks sügisel tähtsa näoga leiba kugistada ja olla sedasi võõramaalaste sarnane. Uue aja inimesel pidi olema kodus sirp, millega ta sügisel küürakil maas vilja lõikas; tal pidi olema käsikivi, millega ta ähkides ja puhkides terasid jahvatas. Onu Vootele jutustas mulle, kuidas mu isa – veel alles metsas elades – ärritusest ja kadedusest peaaegu lõhki pidi minema, kui ta mõtles sellele, millist huvitavat elu naudidavad külainimesed ja missuguseid põnevaid riistu neil on.

„Me peame kiiresti külla kolima!“ oli ta karjunud. „Elu libiseb meist muidu mööda! Tänapäeval elavad kõik normaalsed inimesed lageda taeva all, mitte võsas! Ka mina tahan künda ja külvata, nagu seda tehakse kõikjal arenenud maailmas! Mille poolest mina kehvem olen? Ma ei taha elada nagu kerjus! Vaadake ometi raudmehi ja munkasid – kohe näha, et nad on meist oma arengus sada aastat ees! Me peame kõigest jõust pingutama, et neile järele jõuda!“

Ja ta viiski ema küllasse elama; nad ehitasid endale väikse tare ja mu isa õppis kündma ja külvama ning sai endale sirbi ja käsikivi. Ta hakkas käima kirikus ja õppima saksa keelt, et mõista raudmeeste kõnet ja nende käest veelgi vahvamaid ja moodsamaid vigureid üle lüüa. Ta sõi leiba ja kiitis suud matsutades selle headust ning kui ta õppis veel selgeks odrakördi keetmise, polnud tema vaimustusel ja uhkusel enam üldse otsa ega äärt.

„See mekkis nagu okse,“ tunnistas mulle ema, aga isa sõi odrakörti kolm korda päevas, krimpsutas küll väheke nägu, kuid väitis, et see on iseäranis hõrk roog, mida peab lihtsalt oskama süüa. „Mitte nagu meie lihakäntsakad, mida iga loll mõistab õgida, vaid peenema maitsemismeelega inimesele kohane euroopalik toit!“ rääkis ta. „Mitte liiga rammus, mitte liiga rasvane, vaid selline õhuline ja kerge. Aga toitev! Kuningate roog!“

Kui sündisin mina, nõudis isa, et mind söödetaks ainult odrakördiga, sest tema laps „peab saama parimat“. Ka muretses ta mulle kohe väikese sirbi, et ma kohe, kui jalad kannavad, saaksin koos temaga põllule küürutama minna. „Sirp on muidugi kallis asi ja võiks arvata, et titele pole mõtet seda pihku anda, aga mina pole sellise suhtumisega nõus. Meie laps peab juba maast-madalast harjuma moodsate tööriistadega,“ kõneles ta uhkelt. „Tulevikus ilma sirbita ei saa, las siis õpib kohe

rukkilõikamise suurt kunsti!“

4.

Endistel aegadel olevat olnud täiesti loomulik, et laps juba maast madalast ussisõnad selgeks saab. Eks oli tollalgi osavamaid ussisõnade meistreid ning ka neid, kes selle keele kõiki varjatud peensusi ei mõistnud – aga oma igapäevase eluga tulid toime nemadki. Kõik inimesed oskasid ussisõnu, mida päris ammustel päevadel olid meie esivanematele õpetanud muistsed ussikuningad.

Minu sündimise ajaks oli kõik muutunud. Vanemad inimesed veel mingil määral ussisõnu kasutasid, aga tõelisi tarku oli nende seas väga vähe; noorem sugupõlv aga ei viitsinud raske keelega enam üldse vaeva näha. Ussisõnad pole lihtsad, inimkõrv suudab vaevu tabada kõiki neid juuspeeni erinevusi, mis lahutavad ühte sisinat teisest, andes lausutule sootuks teise mõtte. Samuti on inimese keel esialgu võimatult kohmakas ja paindumatu ning kõik susinad kõlavad algaja suus üsna sarnaselt. Ussisõnade õppimist tuleb alustada just nimelt keelele mõeldud harjutustest – selle lihaseid tuleb treenida päevast päeva, et keel muutuks sama vilkaks ning osavaks kui maal. See on esiotsa kaunikesti tüütu ja seetõttu pole imestada, et paljud metsaelanikud pidasid säärast pingutust paljuks ning eelistasid kolida külla, kus oli palju huvitavam ning ei vajatud ussikeelt.

Tegelikult polnud enam õigeid õpetajaidki. Ussisõnadest võõrdumine oli alanud juba mitu põlvkonda tagasi ja ka meie vanemad suutsid kõigist ussisõnadest kasutada vaid mõningaid levinumaid ja lihtsamaid, näiteks see sõna, mis kutsub sinu juurde põdra või hirve, et sa saaksid tal kõri läbi lõigata, või siis sõna raevunud hundi rahustamiseks, samuti tavaline loba ilmast ja muust säärasest, mida sobis ajada möödaroomavate rästikutega. Vägevamaid sõnu polnud juba ammu tarvis läinud, sest kõige võimsamate sõnade sisistamiseks – et neist ka mingi tulu sünniks – läks ühekorraga tarvis mitu tuhat meest, keda metsas juba ammu leida polnud. Nii olidki paljud ussisõnad unustuse hõlma vajunud ja viimasel ajal ei vaevutud enam neid kõige lihtsamaidki selgeks õppima, sest nagu öeldud, kergesti nad meelde ei jäänud – ning milleks ikka vaeva näha, kui võib adra taga käia ja muskleid punnitada.

Niisiis olin mina päris erakordses olukorras, sest onu Vootele mõistis kõiki ussisõnu – kahtlemata ainsa inimesena metsas. Ainult tema käest oli mul veel võimalik õppida selle keele kõiki peensusi. Ja onu Vootele oli halastamatu õpetaja. /-- / „Need lihtsalt tuleb ära õppida!“ teatas ta lühidalt ning sundis mind ikka ja jälle kordama kõige keerukamaid sisinaid, nii et mu keel valutas õhtuti, nagu oleks keegi seda päev otsa väänanud. Kui siis tuli veel ema oma põdrakintsudega, raputasin ma ehmunult pead – üksnes kujutlus, et mu vaene keel peab kõigile päevastele vintsutustele lisaks ka mäluma ja neelama, täitis mu suu jubeda valuga. Ema oli

meeleheitel ja palus onu Vootelet, et ta mind vähem kurnaks ning õpetaks esialgu üksnes kõige kergemaid sisinaid, kuid onu Vootele polnud nõus.

„Ei, Linda,“ ütles ta mu emale. „Ma õpetan Leemetile ussisõnad nii selgeks, et ta ise ka enam aru ei saa, kas on inimene või uss. Praegu tunnen üksnes mina seda keelt nii, nagu meie rahvas seda aegade hämarusest saadik on tundnud ja tundma peab, ning kui mina ükskord suren, siis on Leemet see, kes ussisõnadel päriselt ununeda ei lase. Ehk õnnestub temalgi endale järeltulija välja koolitada, näiteks oma pojast, ja nii ei sure see keel ehk lõplikult välja.“ (999 sõna)

Ilukirjandus (luule)

Ülesanded

I. Loe läbi Kristiina Ehini luuletus „Pärast tormi“ (luuletuskogu „Kaitseala“, 2005) ja lahenda selle põhjal ülesanded. Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita, mis on luuletuse peamõte, kasutades selle avamiseks ka tsitaate luuletusest. (10 punkti)
2. Kirjelda, missugune on luuletuse meeleolu. Kasuta vastamisel väljendeid ja sõnu, mille abil luuletaja seda edasi annab. (5 punkti)
3. Analüüsi luuletust ja arutle lühidalt selle üle, mida sümboliseerivad luuletuses „sõrmused ja karikad“ ning rannast leitud „praht“. (15 punkti)
4. Analüüsi luuletuse pealkirja ja too välja vähemalt kaks võimalust, kuidas seda võib tõlgendada. Põhjenda oma arvamust. (10 punkti)

II. Professor Anne Kull on oma ettekandes „Milline on looduse idee?“ (2004) öelnud: „Lääne maailm on kuulunud oma dualismi poolest: inimene looduse vastu, kultuur looduse vastu, tehnoloogia looduse vastu. Oleme kuulnud kosmose vallutamisest, oleme kuulnud ka, et loodussäästlik areng ei ole Eesti huvides ja tuumaelektrijaam on. Inimtühjas metsas või rannas oleme kohanud plastikpudeleid ja muud taolist. Kas pudelid ja elektrijaamad räägivad (loodusest) võõrandumisest või (sellesse) kuulumisest? /---/ Nii ekspluataatorid kui ka sentimentaalid on meile andnud kaks olulist taipamist: et loodus on inimese eluspüsimise vahendiks ja et loodus on valdkond, mis väärib meie respekti või isegi jumaldamist.“ Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles käsitled inimese ja looduse suhteid tänapäeva Eestis. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

pärast tormi
Kristiina Ehin

hommikul korjan rannast
pudelikilde ja voidexi-karpe
vodka vera pudeleid
purke milles ikka veel loksub ja lõhnab
ammu nahka pandud šašlõkkide marinaad,
katki astunud päikesepillid
rannaraadiote patareisid,
korjan bon aquasid ja eviane
karastusjookide kõrge ja õllepurke
nii palju nii palju nii palju
plassmassi ja kilet plekki ja klaasi
ja mitte ainustki sõrmust
ja mitte ainustki
kuldse kõrvaga karikat

korjan ja korjan ja korjan
sel selgel hommikul
suurde musta prügikotti
veneaegsete poenukkude käsi ja jalgu
kummist pingviinipoja pea
vene piirivalvuri mütsi
nii väikse?
oli tal alles laps?
vahtkummitükid kerged nagu liblikad
pagevad mu külmast kohmetanud käte vahelt
ei ühtki karikat
ei ühtegi sõrmust

aga nii palju muud

kummist täispuhutav naisekeha
mis on mõeldud kasutamiseks
vees? ujudes?
auke täis nagu juust
rinnad õhutühjalt rippu
hambutu karjumisvõimetu suu kutsuvalt lahti
siniseks vööbatud laugude all
veel sinisemad silmad tarvitamistühjust täis
missugune mees

kaisutas ja kasutas sind
enne kui torm
süleles su siia

selle selge hommiku suurde musta prügikotti

kisun ära õhukese kile oma õrnadelt rannaroosidelt
raagus okkalised oksad
tuleb puhastada enne kui kõva kevadine tuul
puhub veel puhkemata pungade peale
puhastan, et mu uhked roosid ei peaks kasvama
läbi selle teab kust kohale lennanud
lipitseva ja lipendava
okaste külge klammerdunud kile

käed saavad torkeid
ja hommik otsa

aga loojangul jooksen koju
sõrmed sõrmustest rasked
käed kaardus ümber karika

(217 sõna)

Publitsistika

Ülesanded

I. Loe läbi Daniel Vaariku artikkel „Virtuaalmaailmad ja suhtlemise sajand“ (Postimees, 2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Sõnasta teksti põhjal, mis on virtuaalmaailm. Esita vähemalt 3 virtuaalmaailma tunnust. (10 punkti)
2. Analüüsi artikli põhjal, milles seisneb virtuaalmaailma kasulikkus ja kahjulikkus. Põhjenda oma väiteid vähemalt 2 poolt- ja 2 vastuargumendiga. (20 punkti)
3. Sõnasta artikli idee (põhisõnum), mille autor lugejaile edastab. Esita enda seisukoht selle kohta. (10 punkti)

II. Paljudele tähendab virtuaalmaailm kas videomängu või muud meelelahutust. Esimesed sammud on astunud aga suunas, et *Second Life*’ist ja teistest sarnastest keskkondadest võiks kujuneda teaduskoostöö keskkond. Virtuaalmaailmad on pälvinud juba ka sotsiaal- ja humanitaarteadlaste tähelepanu ning neist on saanud

üks parimaid viise oma sõnumi levitamiseks. Kaugel ei ole aeg, kui iga internetikasutaja võib luua oma virtuaalse maailma, (näiteks koduna) ning kutsuda tuttavad sinna külla. Edward Castronova hinnangul on järgmise saja aasta jooksul inimeste tähtsaimaks suhtlusviisiks peale näost näkku suhtlemise just sünteetilised maailmad.

Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles analüüsid, kuidas virtuaalmaailm kujundab tänapäeval ja tulevikus inimese maailmapilti ning missugused on selle maailma voorused ja ohud. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Virtuaalmaailmad ja suhtlemise sajand

Daniel Vaarik

/- - / Virtuaalsed maailmad, tuntud ka kui „sünteetilised maailmad“, on oma praeguse kuju saanud arvutimängude ja suhtlusprogrammide liitumisest. Nende areng on viimasel ajal olnud väga kiire. Seal elavad ja tegutsevad inimühiskonnad, kes ületavad oma liikmete arvult mõnda riiki. Hinnanguliselt liigub eri virtuaalmaailmades praegu umbkaudu 30 miljonit inimest. Paljud maksavad seal viibimise eest raha.

Mida seal tehakse? Mõnes maailmas toimub iga nädal mitu korda rohkem kultuurisündmusi kui näiteks Tallinnas. Klaverikontserdid, loengud, näitused, uue laine kirjandus, filmid. /- - / Peamine on see, et naljakal kombel selline kultuur elab ja areneb.

Kuid vähemalt sama huvitav on virtuaalmaailmade majanduslik käekäik. Eri hinnangutel ületas nende majanduse kogutoodang 2005. aastal miljardi Eesti krooni piiri. On inimesi, kes teenivad lausa oma igapäevast elatist virtuaalmaailmas teenuseid või tooteid müües. Kuulsaim neist, Ange Cheung, on loonud virtuaalse kinnisvaraagentuuri, mille käive ületab nii mõnegi Eesti kinnisvarafirma oma.

Et saada osa oodatavast kasumist, luuakse üha uusi maailmu. *Second Life*, *Sony PlayStation 3 Home*, *Club Penguin* lastele, *Gaia Online*, *Habbo Hotel* teismelistele on mõned tuntumad, kuid uute maailmade arv kahekordistub umbkaudu iga 18 kuuga. Samuti võib virtuaalmaailmadeks pidada ka paljusid suhtlusportaale, jututubasid, arvutimänge, peaaegu kõiki kohti, kus inimesed üksteisega interneti teel kohtuvad.

Edulugude kõrval eksisteerib ka süngem poolus, mis räägib mängude ja jututubade tõttu lõhutud perekondadest, abielupettustest või näiteks Aasia teismelisest, kes mängis üle kolmekümne tunni järjest *World of Warcrafti* ning hüppas seejärel aknast alla ja suri. Ta jättis maha kirja, milles ütles, et lahkub paremasse maailma, kus teda ootab ees elu koos *World of Warcraftist* pärit sõpradega.

Kogu see möll on tekitanud hulga keerulisi küsimusi. Kas „virtuaal-asi“ pole juba liiga kaugele läinud? Kas see on ohtlik? Kas inimesed, kes sünteetilistes maailmades aega veedavad, on ühiskonna heidikud?

Filosoofiliselt võib väita, et kultuur on suuremalt jaolt virtuaalne ning eemaldumine päris tegelikkusest. Inimkond lõi virtuaalreaalsuse sellest hetkest, kui hakati mängima lihtsaid mängu ja joonistama esimesi kaljujooniseid, mille käigus kütid elasid oma kujutluses läbi jahistseene.

Sellisel juhul võib ka väita, et kui Lydia Koidula kirjutas „Meil aiaäärne tänavas, kui armas oli see! Kus kasteheinas põlvini me lapsed jooksimet“, siis lõi ta oma luuletustega virtuaalse reaalsuse, mida on rohkem kui saja aasta jooksul „külastanud“ 2–3 miljonit eestlast.

Poliitika võib samuti olla üsna virtuaalse maiguga. Poliitikud näevad plakatitel ilusad välja. Päevitunud, 15 aastat nooremad, tark isalik pilk suunatud kuhugi kaugusse. Inimesed muidugi aimavad, et fotod on töödeldud, kuid lähevad ja valivad ikka plakatitel olevaid nimesid. Mõned valivad isegi elektroonselt. Tere tulemast sünteetilisse maailma!

Kindlasti on selle artikli lugejate seas neid, kes on ära visanud mõne koledama foto endast ja alles jätanud sellise, mis rohkem meeldinud on. Ka see on virtuaalse reaalsuse loomine, sest selle tulemusel loome järeltulevatele põlvedele näilist ettekujutust endast, mis ei ole ammu enam kuigi objektiivne.

Infotehnoloogilised suhtlusvahendid alates Skype`ist, Rate.ee-st ning lõpetades arvutimaailmade ja -mängudega mõjutavad ka Eesti elu väga palju, kuid nende nähtuste analüüs jääb teadmiste puudumise või müütide taha. Kõige suuremad muutused puudutavad seejuures lapsi ja noori. Kui nüüdsed 30–90-aastased täiskasvanud veel noored olid, siis suunasid neid põhiliselt vanemad või õpetajad ning teised lähedalseisvad isikud. Tänapäeva noored saavad märksa suurema osa oma infost otse omavanustelt üle maailma, meelelahutustööstusest ning paljudest muudest allikatest. Tulemuseks on noorte põlvkond, kes ei sarnane ühegi eelnenuga ja elab täiesti omaette väärtuste järgi.

Virtuaalmaailmade tõttu nõrgenevad inimeste juba pikemat aega hõrenenud perekondlikud sidemed veelgi. Erinevalt televisioonist aga tekitavad virtuaalmaailmad uusi ja teistmoodi sidemeid inimeste vahel. Täiesti uutal alustel sündinud sõpruskonnad on rahvusvahelised, vahel professionaalsed mingis küsimuses. Need seltskonnad saavad hästi läbi, kuid neil on raskem suhelda inimestega, kes pole kunagi uue virtuaalsusega kokku puutunud. Uutes keskkondades saab luua sotsiaalseid eksperimente, seejuures ilma päris ühiskonda hävitamata. Sünteetiline maailm mõiste välja pakkunud Edward Castronova on kirjutanud, et kui Marx oleks

saanud eksperimenteerida oma teooriatega *Second Life*’i sarnases maailmas, siis oleks maailma ajalugu olnud kindlasti teistsugune.

Virtualiseerumise vastased ja pooldajad teevad tõenäoliselt mõlemad ühe ja sama vea. Nad vastandavad virtuaalse ja reaalse. See on küll ahvatlev tee, kuid viib meid lõputute jaburate arutluste rägastikku. Üks võimalus on käsitada virtuaalset hoopis reaalsuse laiendusena, mitte selle aseainena.

Võimalik, et vastandumine tuleneb ka tehnilistest probleemidest: arvuti taga pikalt istunud inimene mõjub reaalsusest eemalehoidjana. Samas ei arvestata sellega, et arvuti ja internet on loodetavasti alles oma tehnoloogilise arengutee alguses ning tuleviku arvuti on piisavalt pisike ja intelligentne, et suhelda inimesega palju vahetumalt, kui kohmakas klaviatuur lubab.

Arvutimängude ja konsoolide tootja Nintendo hiljuti välja toodud uus pult, mis võimaldab mängijal ennast oimetuks vehkida, on üks näide sellisest arengust. Kui Nintendo oma mängusüsteemi veel veidi arendab, muutub kogu arvutinohikute põlvkond palju sportlikumaks ja võib-olla ka „päris tegelikkuses“ osavamaks. Uued maailmad võivad tulevikus hoopis ärgitada inimesi suhtlema, sest neis on võimalik korraga edastada väga palju eri tasandite informatsiooni.

Edward Castronova hinnangul on järgmise saja aasta jooksul inimeste tähtsaimaks suhtlusviisiks peale näost näkku suhtlemise just sünteetilised maailmad. (788 sõna)

Populaarteadus

Ülesanded

I. Loe läbi Heno Sarve artikkel „Soomeugriluse olevik ja tulevik“ (Horisont, 2007) ja lahenda selle põhjal ülesanded. Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita, miks on hakanud Venemaal elavad soomeugrilased oma kodupaikadesse tagasi rändama. Nimeta vähemalt 3 põhjust. (15 punkti)
2. Analüüsi, kuidas ja miks on 20. sajandil muutunud soomeugrilaste arvukus Venemaal ja Euroopas. Too välja 3 peamist muutuste suunda. (15 punkti)
3. Võrdle soome-ugri rahvaste arenguvõimalusi Venemaa ja Euroopa Liidu koosseisus. Too selle kohta tekstist vähemalt 2 näidet. (10 punkti)

II. Tšehhi kirjanik Milan Kundera on oma essees *Die Weltliteratur* (2007) (tõlkes „Maailmakirjandus“), muu hulgas sedastanud: „Väikerahvaid ei erista suurtest mitte

nende rahvaarvu kvantitatiivne kriteerium, vaid midagi sügavam. Väikeste rahvaste jaoks pole eksisteerimine mitte iseenesestmõistetav, kaheldamatu tõsiasi, vaid alatine küsimus, kihlvedu, risk; nad on alati kaitsepositsioonil silmitsi Ajalooga, mis on nendest vägevam jõud, mis nendega ei arvesta, mis koguni ei pane neid tähele.“ Kirjuta arutlev kirjand (vähemalt 400 sõna), milles käsitled väikerahvaid ähvardavaid ohte ja neile avanevaid võimalusi globaliseerivas maailmas. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

Soomeugriluse olevik ja tulevik

Heno Sarv

Soomeugrilasi on maailmas selleks liiga vähe, et nende arengule oleksid kohaldatavad üleüldiselt aktsepteeritavad arengukäsitluskkeemid. Seetõttu on teaduses väga lihtne nende arenguga manipuleerida, rakendades arenguskeeme, mis ei arvesta kohaliku ajaloo käiku. /- - -/

Oma rahvusliku mineviku- ja tulevikunägemuse kindlustamiseks peab iga rahvas paratamatult otsima liitlasi. Umbes veerand tuhande aastase teadusteoreetilise ajaloo soomeugrilus on identiteeditoeks ungarlastele, soomlastele, eestlastele, udmurtidele, erslastele, maridele, mokšlastele, komidele, karjalastele, saamidele, hantidele, vepslastele, mansidele, isuritele, liivlastele, vadjalastele ja ka soomeugrilastega koos uurali keelkonda kuuluvatele samojeedi rahvastele neenetsitele, sõlkuppidele, nganassaanidele ja eenetsitele. /- - -/

Soome-ugri keelte kõnelejaid on Euroopa Liidus pisut üle 20 miljoni ehk peaaegu kümnendik kogu rahvastikust, Venemaal ligi kaks miljonit ehk pisut enam kui sajandik rahvastikust. /- - -/

Asualade poolest kuuluvad eespool loetletud seitsmeteistkümnest soome-ugri rahvast seevastu vaid viis (ungarlased, soomlased, eestlased, saamid ja liivlased) Euroopa Liitu. Ülejäänud tosin, kõik samojeedi rahvad ning lisaks väikese osana ka saamid Koola poolsaarel, on tänapäeval Venemaa koosseisus. Euroopa Liidu soomeugrilastest puudub omariiklus vaid saamid ja liivlastel.

Venemaa administratiivjaotuses on olemas soome-ugri rahvusnimelised haldusüksused, nagu Udmurdi, Mordva (ersa ja mokša), Mari El ja Komi vabariigid ning Handi-Mansi autonoomne ringkond; samojeedi rahvusnimelised on Neenetsi, Jamali-Neenetsi ja Taimõri (dolgaani-noonetsi) autonoomsed ringkonnad. Sellised rahvusnimelised haldusüksused, eriti veel, kui need kannavad eksitavalt nimetust vabariik, tekitavad illusiooni omariiklusest. Oluline on aga, et mitte üheski neist ei ole soome-ugri nimirahvas rahvastiku enamusrahvuseks; ainus niisugune, Komi-Permi

Autonoomne Ringkond, likvideeriti 2004. Tulenevalt sellest ei saa Venemaa soomeugrilased taotleda omanimelistel haldusaladel oma keelele ja kultuurile eelisõigusi. /- - -/

Enamikul Venemaa soome-ugri rahvastest jääb oluline osa asualast väljapoole nendenimelist haldusala: ersadel-mokšadel kaks kolmandikku, maridel pool, hantidel-mansidel, karjalastel ja udmurtidel ligi kolmandik.

Tabel 1. Uurali keelkonna rahvaste nimelised haldusalad Venemaal 2002

Haldusala	Nimirahva osakaal (%)	Kogu Venemaa vastavast rahvast elab sel territooriumil (%)
Udmurdi Vabariik	29,3	72,3
Mordva Vabariik	31,9	33,7
Mari El Vabariik	42,9	51,7
Komi Vabariik	25,3	87,4
Karjala Vabariik	9,2	70,3
Permikomi Autonoomne Ringkond	59,1	64,1
Handi-Mansi Autonoomne Ringkond	1,9	67,4
Neenetsi Autonoomne Ringkond	18,7	90,2
Jamali-Neenetsi Autonoomne Ringkond	5,2	?
Taimõri Autonoomne Ringkond	7,7	?

Tabel 2. Soome-ugri riigid Euroopa Liidus

Riik	Riigirahva osakaal (%)	Kogu maailma vastavast rahvast elab riigis (%)
Ungari	92,3	64,9
Soome	99,3	80,0
Eesti	67,6	84,6

Tabelite 1 ja 2 võrdlemisel ilmneb üsnagi selgelt Venemaa etnilise nimetusega haldusüksuse ja Euroopa Liidu rahvusriigi vastandlikkus: nimirahva osatähtsus Venemaal on kõrgem nõrgema majandustasemega rahvuspiirkondade rahvastikus, seevastu Euroopas on riigirahva osatähtsus kõrgem tugevama majandusega riigis. Kuigi siinne võrdlus hõlmab vaid Venemaa soome-ugri rahvaste nimelisi haldusüksusi, osundab see sellegipoolest nimirahva mitteosalemisele majanduslikes otsustes ehk lihtsamalt väljendudes – koloniaalrežiimile.

Viletsad majandusolud ning ka otseselt kommunistliku režiimi poolt põlisrahvaste vastu suunatud tegevus – näiteks nõudmine, et põllumajanduse kollektiviseerimine oleks rahvuskülades intensiivsem; poliitilised repressioonid rahvusliku haritlaskonna vastu; kõrgem sõjaväkke mobiliseerimise tase maaelanikkonna hulgas sõja ajal – muutsid etniliste nimetustega halduspiirkonnad nende nimirahvaste esindajatele ebasoodsaks elukeskkonnaks.

Venemaa suuremate soome-ugri rahvaste udmurdi, mari, ersa, mokša ja karjala külaelanike väljarändamine nimihaldusaladelt kujunes sovetiaastatel järjepidevaks. Eriti massiline oli kodukülade tühjenemine mordvalastel kollektiviseerimisperioodil 1926–1939 ning maridel ja udmurtidel põllumajanduse industrialiseerimisperioodil 1959–1970, kusjuures väljarännanud ei jäänud elama sama piirkonna või naaberalade linnadesse, vaid suundusid Venemaa teistesse, kaugematesse piirkondadesse.

Üllatuslikult näitavad Venemaa viimase, 2002. aasta rahvaloenduse tulemused selle rände vastupidiseks pöördumist postsovetlikul perioodil: soome-ugri rahvaste nimelistel haldusaladel kahaneb nende rahvaste arvukus aeglasemalt kui väljaspool. Millega seda seletada?

Põhjusi on ilmselt mitmeid. Turumajandusele üleminekuga kadusid paljud riigi dotatsioonid tööjõu värbamiskampaaniates, mis varem meelitasid näiteks marisid vaesunud koduküladest Tjumeni naftaväljadele või Kasahstani uudismaadele. Etniline enesemääratlemine postkommunistlikus ühiskonnas on vabam kui varem

ning seetõttu kasutatakse julgemalt võimalust olla eile Tuulas venelane, täna Glazovis udmurt ja homme Kaasanis tatarlane. Rahvuslikud liikumised leiavad oma tegevuseks riigieelarvelist toetust ja ettevõtjate sponsorlust eelkõige oma rahvusnimelistel haldusaladel.

Föderaalringkondade kasutuselevõtt Venemaa territoriaaljaotuses 2000. aastast alates on viinud rahvusvabariikide-nimelised haldusüksused riigi strateegilistes otsustes osalemisest ühe taksonoomilise ühiku võrra kaugemale. Ka muud haldussüsteemi ümberkorraldused on suunatud rahvusnimeliste haldusüksuste eriõiguste vähendamisele. Juba varemgi vaid nominaalsest rahvaste föderatsioonist on arenemas haldusüksuste föderatsioon.

Venemaa soomeugrilaste arvukuse muutumine kinnitab, et udmurtide, ersade, mokšade, maride ja komide koguarvu ning ka vastavate keelte kõnelejaskonna arvukuse arengule ei ole Venemaa postkommunistlik aastakümme positiivselt mõjunud. Vastupidi, 20. sajandil korduvalt ränki hoope saanud varasemate sajandite normaalne kasvukõver on uuel aastatuhandel kõigil suurematel Venemaa soome-ugri rahvastel pöördunud enneolematult kiirele langusele. Pisut on pidurdunud sellel aastakümnel karjalaste rahvuskeelsuse langustempo, samas viitab nende eneseteadvuse järgi määratletud arvukuse kiire langus võimalusele, et paljud varasemal rahvaloendusel karjalasena esinenud pidasid end 2002. aastal soomlaseks. Samas saame järeldada, et vabam etnilise enesemääramise võimalus on märgatavalt soosinud põlis- ja väikerahva eristaatust nautivate hantide ja manside arvukuse kasvu. Veelgi rõõmustavam on näha, et ka handi ja mansi keelte kõnelejaskond ei kahane enam nii kiirelt kui varem. Vepslased, kes suutsid juba 1980. aastatel meid üllatada oma kiire hääbumise kasvuks pöördumisega, ei ole siiski suutnud seda suunda säilitada.

Hoolimata tunduvalt suuremast arvukusest ja majanduslikust edukusest ei saa ka Euroopa Liidu soome-ugri riigid rahul olla oma rahva loomuliku iibega, mis kipub pigem negatiivne olema. Kui oma rahvusriigis on etnilise eneseteadvuse säilitamine Euroopa Liidu tingimustes iseenesestmõistetav, siis mujale elama asumisel on see ehk otstarbekas vaid juhul, kui on plaanis kodumaale naasta või asutakse väljapoole rahvusriiki jäänud ajaloolistel rahvusladel nagu näiteks ungarlased Transilvaanias. Vaevalt rõõmustaks prantslasi, kui nende vastvalitud ungari päritolu president Nicolas Sarkozy alustaks oma peokõnesid Petőfi (kes muide tegelikult oli päritolult hoopis slovakk) tsiteerimisega.

Niisiis ei ole soomeugrilaste arvukuse kiiret suurenemist loomuliku demograafilise juurdekasvu teel ei Venemaal ega ka Euroopa Liidus lähiajal loota. Kõige suurem reserv, vähemalt eneseteadvuse järgi arvukuse kasvuks, tundub praegu olevat Venemaal põlisrahvaste majanduslike privileegide seadustele

tuginevalt hantidel, mansidel ja saamidel, samuti ka neenetsitel. Vähemalt esialgsed andmed näitavad, et eneseteadvuse kasvuga võib kaasneda ka rahvuskeele prestiiži mõningane tõus.

Euroopa Liidu soomeugrilastest on suurimat arvukuse kasvu oodata eestlastel, kuivõrd Venemaa agressiivne hoiak Eesti ja selle kaudu ka Euroopa Liidu suhtes võib viia mitte-eesti päritoluga Eesti elanikkonna assimileerumisele. Just nende hulgast, kuid miks mitte ka Somaalia päritoluga soomlaste või Balkani päritoluga ungarlaste seast, võivad tulla vaoshoitud meelega soomeugrilaste sekka kirglikud rahvuslased, nagu seda oli Sándor Petőfi. (977 sõna)